

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YAŞLANMA SORUNUNA BİR ÇÖZÜM OLARAK TÜRKİYE'NİN ÜYELİĞİ

Burcu Gökçe YILMAZ AKIN*

Özet

1950'li yıllarda sınırlı alanda başlatılan Avrupa bütünleşmesi, yıllar içinde birçok alana yayılmış ve 21. yüzyıla gelindiğinde 27 üyesi ve 450 milyonu aşan nüfusuyla dünyadaki en ileri bütünleşme hareketi halini almıştır. Nihai hedefi siyasi birlik olan Avrupa bütünleşmesi, üyeler arasında gümrük birliğinin sağlanması ve malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücününün serbest dolaşımının başarılararak ortak bir pazarın oluşturulması amacıyla yola çıkmıştır. Her genişleme sürecinde, aday ülkelerle yapılan katılım müzakerelerinin en çok tartışılan başlıklarından birisi de işgücününün serbest dolaşımıdır. Belli bir refah düzeyine ulaşmış olan Avrupa Birliği (AB) üyelerinin en büyük korkusu, ekonomik açıdan daha güçsüz olan aday ülkelerden katılımla beraber göç miktarının artacak olmasıdır. İşgücününün serbest dolaşımı başlığı, 1963'ten beri devam eden AB-Türkiye ilişkilerinin ve 2005 yılında başlayan katılım müzakerelerinin en dikkat çekici tartışma konularından birisini oluşturmaktadır. Bunun temel sebebi, Türkiye nüfusunun büyüklüğü ve alım gücü paritesi açısından iki taraf arasındaki büyük farklılıktır. Avrupa Birliği olası göçler açısından endişe duysa da, gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli konu AB nüfusunun hızla yaşlanmasıdır. Nüfusun yaşlanması, toplam yaş bağımlılık oranlarını arttırmakta ve kamu harcamaları üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yapılan farklı araştırmaların ortak sonucu, Türkiye'den AB ülkelerine en fazla üç milyon kişinin göç edeceğini göstermektedir. Avrupa Birliği, yaşlanan nüfusunu göz önüne alarak seçici bir göç politikası izleme yolunu tercih ederse, yaşanacak olası göç kendi yararına olacak, ancak her durumda nüfusun yaşlanması önlenemeyecektir.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, yaşlanma, genişleme, göç.

---

* Türk EXİMBANK, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi

Abstract

The European integration, which was started in 1950s within limited scope, has been spread over in several areas, and by 21st century it has become the world's unique integration movement with its 27 members and over 450 million population. The initial aim of the European integration was to achieve common market by establishing customs union within its members, and promoting free movement of goods, services, capital and labor. The ultimate aim is also political union. In each enlargement period, one of the most debated issue is free movement of labor. The wealthy EU members fear of migration which might come from relatively poor members. As a matter of fact that, the free movement of labor is one of the important agenda item for EU-Turkey relations since 1963 and recently in accession negotiations which started in 2005. The main reason for that is the size of Turkish population and the huge gap between purchasing power parities of two sides. Although the European Union is anxious about possible migration, its population is also ageing. The ageing increases the total dependency rates and exert pressure on public expenditures. Common result of diverse surveys claim that maximum three million people will migrate from Turkey to the EU countries. Even if the European Union prefers to apply a selective migration policy, which will positively affect its demography, it would not help its ageing problem.

Key words: *European Union, ageing, enlargement, migration.*

Giriş

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nın 3. maddesinde ortak pazarın kurulabilmesi için üye devletler arasında malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılmasına yer verilmektedir. Dört temel özgürlük alanından biri olan işgücünün serbest dolaşımı, birçok siyasi, yasal, ekonomik ve sosyal düzenleme gerektirdiği için Avrupa Birliği Ortak Pazarı'nın en çok tartışılan konularından biridir.

Her genişleme döneminde, bu konunun fazlasıyla gündemde olmasının temel sebebi aday ülkelerden AB üye ülkelerine yaşanması muhtemel olan göç hareketleridir. Eski ve yeni üyelerin işgücü pazarında gerekli düzenlemeleri hayata geçirebilmeleri için genellikle geçiş dönemi uygulaması yapılmaktadır.

Bilindiği üzere 2004 Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlatılması uygun görülmüştür. Ancak, yine aynı Zirvede, işgücünün serbest dolaşımı konusunda uzun süreli geçiş dönemi olabileceği hatta kalıcı önlemlerin düşünülebileceği belirtilmiştir. Bu ifade Haziran 2005'te açıklanan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde de aynı şekilde yer almıştır. Kalıcı önlemlerin uygulanması durumunda Türkiye'de, Birliğin samimiyeti daha fazla sorgulanır hale gelecektir. Çünkü, dört özgürlük alanı Avrupa bütünleşmesinin temelidir. Öte yandan, Türkiye'nin reform yapma hevesi kırılacak, ekonomik ve siyasi istikrar darbe alacak ve bu çalışmanın konusunu oluşturan göç hareketleri Birlik ülkeleri açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Avrupa Birliği'nin Yaşlanma Sorunu

Yaşlanan Avrupa Birliği

Nüfusun yaşlanması, temelde doğum oranındaki azalmaya ve yaşam süresindeki uzamaya bağlıdır. Avrupa'da hemen hemen bütün ülkelerde toplam doğurganlık oranı yenilenme hızının (2.1)¹ altına düşmüştür. Nitekim, yaşlanma sadece Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin değil, özellikle Japonya gibi birçok gelişmiş ülkenin de önemli bir problemidir.

Avrupa Konseyi 2004 yılı raporuna göre, Avrupa Birliği'nde büyük bir yaşlanma dalgası, savaş sonrası doğanların 2010 yılında 65 ve üstü yaş sınırına gelmesiyle başlayacaktır². Birleşmiş Milletler'in hazırladığı projeksiyonlar da bu tezi desteklemektedir. Örneğin, İtalya'da 1950-2005 yılları arasında nüfusun ortanca yaşı³ 29'dan 42'ye yükselmiştir. Aday ülkelerde de beklenen ömür düzenli bir şekilde artmakta ve nüfusun ortanca yaşı yükselmektedir.

Bugün, Birlik nüfusunun en ciddi problemi yaşlı/genç oranının hızla yükselmesidir. Avrupa Komisyonu raporuna göre, yirmi yaşın altında olanlarla altmış yaşın üstünde olanların oranı 2025 yılında tersine dönecektir. Bununla birlikte, çalışabilir nüfus grubu 1995-2025 yılları arasında 13 milyon insan kaybedecektir. Sonuç olarak, emekli olan kişi sayısı %50 artarak AB-15 için 37 milyona ulaşacaktır⁴.

Avrupa Komisyonu tarafından yapılan bir başka çalışma da toplam yaş bağımlılık oranıyla⁵ ilgilidir. Bu oranın, 2010 yılından itibaren II. Dünya Savaşı sonrası yenilenen neslin emekli olmaya başlamasıyla artacağı öngörülmektedir⁶. 2010 yılından itibaren toplam çalışan nüfus içinde yaşlı çalışanların sayısı, gençlerden daha fazla olacaktır. Dolayısıyla, 2050 yılında altmış yaş üstü olan nüfus grubu yaklaşık %60 artmış olurken, genç nüfusun toplam nüfusa oranı %20 azalacaktır. Bütün bu gelişmeler, yaşlanma

¹ Yenilenme Hızı (*Replacement Rate*), 2.1 olarak hesaplanmıştır çünkü, toplam doğurganlık hızının 2.1 olduğu durumda net yenilenme hızı 1.0'dır. Net yenilenme hızı ise, bir nüfusta çocuk doğuran kadınların, kendi çocukları ile yenilenmesini, ölümlülüğü de dikkate alarak gösteren bir ölçümdür. Bu ölçüm tam olarak bir kadının, belli bir yaşa özel doğurganlık hızı, yaşa özel ölüm hızı ve doğuştaki cinsiyet oranına göre doğurduğu ortalama kız çocuk sayısıdır. Bu durumlar sabit kalırsa, 1.0 olan net yenilenme hızı, doğumların bir önceki kuşağı tam olarak yenileyeceğini gösterir, **Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografik Yapısı ve Gelişimi-21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar**, Ankara, DİE, 1995, s. 155).

² Council of Europe, "Population Trends in Europe and Their Sensitivity to Policy Measures", Document No: 10182, <<http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc04/EDOC10182.htm>>, 2004.

³ Ortanca Yaş (*Medyan Yaş*): Belirli bir nüfusun medyan yaşı, bu nüfusu oluşturan kişiler yaş büyüklüğüne göre sıralandığında, en ortada kalan kişinin yaşı veya iki kişinin yaşlarının aritmetik ortalamasıdır.

⁴ **The Demographic Situation in the European Union**, Brussels, European Commission, 1995, s. 4.

⁵ Toplam bağımlılık oranı (*Total Dependency Rate*)= [0-19 yaş+(65+)yaş]/(20-64 yaş)
20-64 yaş grubu: Çalışabilir nüfus grubu

⁶ **Demographic Report**, Brussels, European Commission, 1997, s. 9.

probleminin Birlik'in ekonomik ve sosyal düzenini fazlasıyla etkileyeceğini göstermektedir.

Nüfusun Yaşlanması Sonuçları

Bir ülkede, doğurganlık oranının azalması ve ortalama ömür süresinin uzamasıyla nüfusun yaşlanması şeklinde ortaya çıkan demografik değişimler; ekonomik büyüme, istihdam, işgücü üretkenliği, özel tasarruflar, vergi yükü ve yaşam standartları gibi birçok ekonomik ve sosyal alanda sonuçlar doğurmaktadır. Avrupa Birliği'nde nüfus yaşlanmaktadır ve bu durumun gelecekte birçok sorun yaratacağı açıktır. Muhtemel sorunlar; işgücü kapasitesinin ve üretkenliğinin azalması, ekonomide genel tasarruf miktarının azalması ve sosyal güvenlik sistemlerinin olumsuz etkilenecek kamu harcamalarının artması olarak sıralanabilir.

Yaşlanma problemine bağlı ilk sorun, işgücü kapasitesiyle ilgilidir. Son kırk yılda yaklaşık olarak aynı seyreden işgücü ortalama yaşı bundan sonra hızla artacaktır. Bu konuda yapılan bir çalışmada, bu hızın her yedi yılda bir, bir yaş artacağı hesaplanmıştır⁷. Böylece, AB'de işgücü kapasitesi hissedilir oranda azalacaktır.

İkinci sorun, yaşlanmanın, bireylerin tüketim-tasarruf kararlarını etkileyen önemli bir faktör olmasına ilişkindir. Yaşam döngüsü modeli bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarını belirleyen üç temel unsuru incelemiştir. Bunlar; kazanç, sağlık harcamaları ve yaşam süresi hakkındaki belirsizliklerdir⁸. Dolayısıyla, yaşam süresini kısa gören belli bir yaşın üzerindeki bireylerin, tasarruf yapmak yerine tüketim yapmayı tercih etmesi doğal bir olgudur. Konuya genel ekonomi açısından bakıldığında, tüketim-tasarruf kararları bir ülkenin gelecekteki potansiyel ekonomik büyümesini ve doğal olarak kişi başına düşen milli gelirini etkiler; çünkü tasarruf, bireyin gelecekteki harcama miktarını belirlerken aynı zamanda bir ekonominin de sermaye arzını belirlemektedir. Bu bağlamda, AB'nin gelecekteki refah seviyesinin yaşlanma probleminden olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır.

Üçüncü sorun, yaşlanma probleminin mali sonuçlarıyla ilgilidir. Avrupa Birliği'nde, kamu harcamaları içinde yaşa bağlı harcamaların oranı %40'tan fazladır⁹. Yaşlanma, emeklilik ve sağlık harcamalarını etkilediği için nüfusun demografik özelliklerine göre yapılan harcamalar bütçeye ek bir yük getirecektir. Bu duruma, AB üyesi olan Hollanda'dan örnek verilebilir. Hollanda Sosyal ve Ekonomik Konseyi raporuna göre, sadece Hollanda'da 2000-2015 yılları arasında yaşa bağlı harcamalar Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içinde %5'ten %6'ya yükselecektir¹⁰. Yine Hollanda'da, yaşlanma probleminden etkilenen kamu harcamalarının sürdürülebilirliği

⁷ Constantinos Fotakis, Demographic Ageing, Employment, Growth and Pensions Sustainability in the EU: The Option of Migration, **UN/POP/PRA/2000/21**, 2000, s. 3.

⁸ Robert Glenn Hubbard et al, "Expanding the Life-Cycle Model: Precautionary Saving and Public Policy", *American Economic Review*, Vol. 84, No. 2, 1994, s. 174.

⁹ Ignazio Visco, "The Fiscal Implications of Ageing Populations in OECD Countries", **Oxford Institute of Ageing Working Paper**, Vol. 11, No. 4, 2001, s. 4.

¹⁰ **Ageing Population and the EU**, Netherlands, SER, 2002, s. 7.

için devlet bütçesine %1.8'lik ilave kaynak bulunması gerekmektedir¹¹. Dolayısıyla, yaşlanma, sosyal güvenlik sistemlerinin devamını ve kamu harcamalarının sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır.

Yaşlanma probleminden sosyal güvenlik sistemlerinin çok fazla etkilenmesinin temel sebebi, halihazırda Avrupa Birliği üye ülkelerinde kullanılan emeklilik sistemlerinin finansman şeklidir. AB'de emeklilik sistemleri genellikle dağıtım yöntemiyle finanse edilmektedir. Bu yöntemde, mevcut çalışanların sosyal güvenlik kesintilerinden emeklilere ve muhtaç bireylere kaynak aktarılmaktadır. Bu noktada, nüfusun yaşlanmasını ölçen iki temel göstergenin AB'deki sonuçlarına bakmak yararlı olacaktır. Birincisi, yaşlı bağımlılık oranıdır¹². 2050 yılında AB-15'in genelinde yaklaşık olarak iki kat artacak olan bu orana göre Avrupa Birliği'nde, 2000 yılında, altmış milyon olan 65 yaş üstü grup 2050 yılında yüz milyonu bulacaktır. Başka bir deyişle, bugün için her yaşlı başına dört çalışabilir nüfus varken, 2050 yılında bu oran ikinin altına düşecektir. İkinci gösterge ise, seksen yaş üstü grubun büyüklüğü ve aynı grubun yaşlı nüfus içindeki oranıdır. 21. yüzyılın ilk yarısında sayısı sadece 23 milyon olan bu grup, 2050 yılına gelindiğinde üç kat artarak 65 milyonu bulacaktır¹³.

Vergi yükü, nüfusun yaşlanmasının yarattığı bir diğer önemli sorundur. Yaşlanmaya bağlı olarak işgücü kapasitesinin daralması sonucu, sadece istihdam oranı değil aynı zamanda devletlerin vergi ve sosyal sigorta kesintilerinden kaynaklanan gelirleri azalacaktır. Nüfusun demografik özelliklerine göre yapılan harcamaları finanse etmek için daha fazla kamu kaynağına gerek vardır; ancak hükümetler bu kaynağı yaratmak için vergi oranlarını yükseltirlerse işgücü daha pahalı hale gelecek, talep azalacak, ekonomik büyüme olumsuz etkilenecek ve işsizlik doğal olarak artacaktır. Yaşlanma sorunu sonraki nesillerin vergi yükünü fazlaştıracak bir etkidir.

Yaşlanma probleminin kamu harcamaları üzerindeki olumsuz etkisi açıktır. Fakat, öte yandan, AB ülkelerini mali açıdan disipline eden İstikrar ve Büyüme Paketi'nin (IBP) kamu borçlanmasının GSYİH'nin %60'ını geçmemesi ve bütçenin dengede veya denge fazlasında bulunması gibi kuralları vardır. Böylece, üye ülkelerin maliye politikalarını kullanma alanları daralmıştır. Başka bir ifadeyle, üye ülkeler istedikleri zaman kamu harcamalarını arttırmak şansına sahip değillerdir.

Avrupa Birliği üyelerinin ekonomik ve sosyal alanda aldığı kararları disipline eden bir başka dayanak noktası ise, rekabetçi ekonomi ve bilgi toplumu gerektiren Lizbon Hedefi'dir. Üye ülkeleri bu hedefe ulaştıracak araç, üretken ve dinamik bir toplumdur. Ancak yaşlanma, doğal olarak, çalışanların üretkenliğini ve hareket kabiliyetini azaltan bir faktördür. İşgücü verimliliğinin azalması ise ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyen bir unsurdur. Aynı şekilde, işgücü kapasitesinin daralması da ekonominin potansiyel üretim miktarını düşürecektir. Böyle bir durumda, Lizbon Hedefi'nin ışığı altında ekonomik büyümeyi ve uluslararası arenada rekabetçi olmayı amaç edinen AB için, nüfusun yaşlanması istenmeyecek bir gelişmedir.

¹¹ Hans Roodenburg et al, "Immigration and Dutch Economy", **CPB Report 2**, 2003, s. 72.

¹² Yaşlı Bağımlılık Oranı (*Old-Dependency Rate*)= (20-64 yaş)/(65+yaş)

¹³ Council of Europe, op.cit.

Sonuç olarak, nüfusun yaşlanması, bir yandan işgücü kapasitesinin ve toplam GSMH içindeki özel tasarrufların azalmasına sebebiyet vermek, öte yandan, mali sorunları artırarak kamu harcamalarının sürdürülebilirliği konusunda endişe yaratmaktadır. Yine yaşlanma probleminden dolayı, toplumlarda yaşlı bağımlılık oranı artacağından yeni nesillerin üzerindeki vergi yükü ağırlaşmaktadır. Bütün bu sorunlar, Avrupa Birliği içinde gündemdeki yerini korumaktadır.

Çözüm Önerileri: Göç ve Genişleme

Avrupa Birliği'nin yaşlanan nüfusu ve nüfusun yaşlanmasının muhtemel sonuçları göz önüne alındığında, Birliğin bugünkü ekonomik büyümesini devam ettirebilmesi için daha fazla çalışabilir nüfusa ihtiyacı olduğu kaçınılmaz bir olgudur. Öte yandan, nüfusun yaşlanmasından kaynaklanan sorunlar Avrupa Konseyi'nin Lizbon Zirve'sinde belirlediği hedef için de büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu noktada, AB'de uzun zamandır göç veya genişlemenin yaşlanma sorununa bir çözüm olabileceği konusunda bir tartışma yaşanmaktadır. 2004-2007 döneminde tamamlanan Doğu Avrupa genişlemesinin Birliğin yaşlanma sorununa bir çözüm getirmeyeceği ortadadır. Çünkü, söz konusu ülkelerin demografik yapıları eski üyelerden daha kötü durumdadır. Aday ülkeler arasında da tek olumlu örnek Türkiye'dir.

Brucker'a göre¹⁴, göç miktarının ve yapısının halihazırdaki demografik özelliklerin üstünde olması, göç hareketlerinin bir ülkedeki vergi mükelleflerinin sayısını arttırması ve göçmenlerin eğitilmiş ya da kalifiye eleman olması durumlarında göç yaşlanma sorununa olumlu katkıda bulunabilir.

Ancak, Birleşmiş Milletlerin 2000 yılında hazırladığı çalışmaya göre AB'deki çalışan nüfusun yaşlı nüfusa oranının sürdürülebilmesi için 674 milyon göçmene ihtiyacı vardır ki, bu göçmen hareketinin sağlanması imkansızdır¹⁵. Dolayısıyla, göç yaşlanma sorunu için bir çözüm değildir.

Türkiye İçin Göç Dinamikleri ve Göç Projeksiyonlarının Analizi

Bu bölümde, üyelik sonrası Türkiye'den Avrupa Birliği ülkelerine yapılacak olası göç, nitel ve nicel olarak değerlendirilmektedir. Türkiye örneğini açıklayabilmek için öncelikle geçmiş genişleme dönemlerinde yaşanan göç tartışmaları irdelenmekte ve göç teorilerine yer verilmektedir. Önceki dönemlere ait tecrübeler ışığında hazırlanan göç projeksiyonları da bu bölümde değerlendirilen çalışmalardır.

Geçmiş Genişleme Süreçleri

Avrupa Birliği'nin genişleme süreçleri içerisinde, ilk olarak Güney Akdeniz genişleme sürecinde göç tartışmaları gündeme gelmiştir. O dönemde, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi ortam

¹⁴ Herbert Brucker, "Can International Migration Solve the Problems of European Labor Markets?", UN Economic Commission for Europe, **Economic Survey for Europe**, No: 2, 2002, s. 134-136.

¹⁵ **Replacement Migration: Is It A Solution to Declining and Ageing Population**, Population Division, UN, ESA/P/WP 180, 2000.

düşünüldüğünde AB üye devletlerinde yaşanan korkunun çok da yersiz olmadığı anlaşılacaktır. Göç tartışmalarının temelinde, Birliğe yeni katılan fakir ülkelerden Avrupa'nın daha zengin bölgelerine göç hareketlerinin artması ve buna bağlı olarak ücretlerde yaşanacak düşüş ve genel olarak vatandaşların refah seviyesinin kötü etkilenmesi yatmaktadır. Aynı endişeler, Doğu Avrupa genişlemesinde de gündeme gelmiştir. İşgücünün serbest dolaşımının önündeki engellerin kalkması, bu bölgeden büyük bir nüfusun Batı Avrupa'ya göç etmesine neden olacaktır. Her ne kadar, MDAÜ ile AB ülkeleri arasında büyük gelir ve ücret farklılıkları göç etmek için teşvik edici bir sebep olsa da, AB-15 toplam nüfusu göz önüne alındığında yaşanacak göç %1 olarak tahmin edilmiştir. Göç miktarının çok da yüksek olmamasının başlıca sebepleri, insanların yaşadıkları bölgeyle kurdukları sıkı sosyal ve kültürel bağlar ile AB'yle bütünleşme sürecinde artan ekonomik ilişkilerin katılımcı ülkelerdeki refahı yükseltmesi olarak sıralanabilir¹⁶. Dolayısıyla, işgücünün serbest dolaşımına izin verilmesi göç miktarını hızla arttıracak bir neden değildir¹⁷. Bu noktada, Türkiye'den yaşanacak olası göçlere geçmeden önce göç teorilerini açıklamak ve bu teorileri Türkiye örneğine uyarlamak yerinde olacaktır.

Göç Teorileri

Ekonomik ve sosyal göçün makro ve mikro belirleyicileri vardır¹⁸. Makro belirleyicileri gelir düzeyi, işgücü arz ve talebi, yaşam koşulları ve siyasi özgürlük oluştururken, mikro belirleyiciler iletişim, medeni durum, yaş, eğitim ve göç masraflarından oluşmaktadır. Doğal olarak, bir bölge veya ülkedeki yüksek ücretler, işgücü azlığı, iyi yaşam koşulları ve özgürlük ortamı göç çeken unsurlar olarak ortaya çıkarken, düşük ücret, işsizlik, kötü yaşam koşulları, siyasi baskılar o bölgeden göç edilmesine sebep olmaktadır. Göç edilen ülkelerdeki iletişim ağı göç kararlarını etkilerken, yapılan araştırmalara göre, genç ve bekar nüfus daha çok göç etmeye katkındır. Göç ederken ve daha sonrasında ortaya çıkacak masraflar yine bireylerin göç kararını etkilemektedir. Türkiye'den yaşanan ve yaşanacak göçler için, neo-klasik göç teorisi ve iletişim ağı teorisi anlamlı açıklamalar getirmektedir.

Neo-Klasik Göç Teorisi

En temel göç teorisi olan neo-klasik göç teorisi ekonomik koşullar temelinde iten ve çeken faktörlere göre göç olgusunu açıklamaktadır. Bu teoriye göre, bireyler akılcı kararlar vererek daha yüksek gelir ve daha iyi yaşama koşullarının bulunduğu yerlere göç etmektedirler. Ucuz işgücü ihtiyacı olan devletler ya da yurtdışında çalışan işçilerin kendi ülkelerine kazandıracakları dövize ihtiyacı olan devletler göç etmeyi özendirilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerindeki alım gücü paritesinin Türkiye'deki alım gücü paritesinin üç katı olması neo-klasik göç teorisini Türkiye açısından anlamlı

¹⁶ Thomas Straubhaar, "East-West Migration: Will It Be A Problem?", **Intereconomics**, Vol. 36, No. 4, July/August, 2001, s. 169.

¹⁷ Anzelika Zaiceva, "Implications of EU Accession for International Migration: An Assessment of Potential Migration Pressure", **CESIFO Working Paper**, No. 1184, 2004, s. 3.

¹⁸ "Migration Potential in Central and Eastern Europe", Geneva, **International Organisation for Migration**, IOM, 1999, s. 27-28.

kılmaktadır. Türkiye’de hızla büyüyen çalışabilir nüfus grubunun aksine istihdam imkanlarının aynı hızla artmaması da göç etmek için önemli bir neden oluşturmaktadır.

İletişim Ağı Teorisi

Çeken-iten faktörlerin göç olgusunu açıklamakta yetersiz kaldığı durumlarda iletişim ağı teorisi de değerlendirilmektedir. Bu teoriye göre, daha önceden göç etmiş olanlar ile yeni göç edecekler arasındaki iletişim, sosyal ve kültürel bağlar göç etme kararlarını etkilemektedir. Göçmen iletişim ağı sadece göç edilecek ülke ve o ülkedeki işgücü piyasası hakkında bilgi sağlamakla kalmamak da aynı zamanda göç edeceklere ekonomik, sosyal ve psikolojik destek vermektedir. Teknolojik gelişmeler de iletişim ve taşınma masraflarını azaltmaktadır. Öte yandan, göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki ticari ilişkiler de bir ağ oluşturmaktadır.

Bugün Avrupa’nın birçok ülkesinde (genel olarak Almanya, Hollanda, Fransa, Avusturya ve Belçika) üç milyon civarında Türk nüfusu yaşamaktadır. Türk nüfusu 1960’lardan itibaren Avrupa’da yaşanan işgücü azlığı sorununu gidermek üzere Avrupa ülkelerine göç etmişler, bu göç trendi evlilikler, aile birleşmesi ve siyasi iltica yoluyla katlanmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde işçi nüfusun yanında Avrupa’da Türk işadamları grubu da oluşmuştur. Bugün Avrupa’da yaşayan Türk nüfusu’nun büyüklüğü, coğrafik dağılımı ve buldukları ülkeye yaptıkları ekonomik katkı göz önüne alındığında, iletişim ağı teorisi Türkiye örneğinde göç olgusunu açıklayabilen bir teoridir. Halihazırda, Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk nüfusunun coğrafik dağılımı iletişim ağı teorisi birlikte değerlendirildiğinde üyelik sonrası yaşanacak olası göçün dağılımı Almanya (%76), Fransa (%8) ve Hollanda (%4) olarak hesaplanmaktadır¹⁹.

Ancak Kaya ve Kentel’in araştırmasına göre, bu iletişim ağlarının olumsuz etkileri de görülmektedir. Örnek olarak, Euro-Türklerin %79’u Avrupa’ya göçü önermemektedir.²⁰ Göç edilebilecek ülkelerin işgücü istihdam etme kapasitesi de değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur²¹. 1960’lardan bu yana Türkiye’den ve Soğuk Savaş sonrası Polonya’dan en çok göç alan ülke konumunda bulunan Almanya, MDAÜ genişlemesi öncesi işgücünün serbest dolaşımına kısıtlayıcı önlemler getirmiştir. Aynı önlemlerin Türkiye’nin üyeliği aşamasında da gündeme getirilmesi muhtemeldir.

Bekleme Teorisi

Neo-klasik göç teorisi ve iletişim ağı teorisi dışında göç kararlarının ertelenmesini temel alan, bekleme teorisi de vardır. Bekleme teorisinin asıl amacı, göç edilen ve göç veren ülkeler arasında yüksek gelir farklılıklarının olmasına rağmen gerçek göç rakamlarının tahmin edilenden düşük kalmasını açıklamaktır. Bu teoriye göre, bireyler

¹⁹ Arjan M. Lejour et al, Assessing the Economic Implications of Turkish Accession to the EU, **CPB Document**, No. 56, 2004, s. 36

²⁰ Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel, “Euro-Turks A Bridge or A Breach Between Turkey and the European Union, A Comparative Study of German-Turks and French-Turks”, **CEPS EU-Turkey Working Papers**, No. 14, 2005, s. 55.

²¹ Zaiceva, op.cit.

göç planlarını gelecekteki belirsizliklerden dolayı ya da göç edilecek ülkenin geleceği hakkında olumsuz bilgilere sahiplerse erteleyebilirler²². Dolayısıyla, eğer AB üyeliğinin başında bireyler göç etme düşüncesini erteleme yoluna gitmeleri durumunda, uzun vadede göç miktarı azalacaktır²³.

Türkiye İçin Göç Projeksiyonlarının Analizi

Bu bölümde, Türkiye'den AB ülkelerine yaşanacak olası göç hareketlerinin projeksiyonlarını içeren üç araştırma incelenmektedir. Bunlardan birincisi Hollanda Merkezi Planlama Bürosu'ndan A. M. Lejour, R. A. Mooij ve C. H. Capel'in hazırladığı araştırma, ikincisi Stockholm Üniversitesi'nden Harry Flam'ın yaptığı projeksiyon ve üçüncüsü ise Boğaziçi Üniversitesi'nden Refik Erzan, Umut Kuzubaş ve Nilüfer Yıldız tarafından yapılan çalışmadır. Genel olarak projeksiyonların temel parametreleri göç veren ve göç alan ülkeler arasındaki gelir farklılıkları ve nüfus tahminleridir. Daha önceden Birliğe katılmış olan ülkelerin yaşadıkları tecrübeler de bu projeksiyonlarda kullanılmıştır.

Lejour, Mooij, Capel (2004)

Bu çalışmada araştırmacılar işsizlik ve gelir farklılıklarını hesaplamak için geçmiş göç eğilimlerini dikkate almışlar, Türkiye nüfusunun 2025 yılında ulaşacağı büyüklüğü de göz önüne olarak, olası göç rakamını 2,7 milyon olarak belirlemişlerdir. 2000 yılı için kişi başına düşen milli gelir AB ortalamasının %31'i olarak hesaplanmış ve Türkiye nüfusu 2005 yılı için 86 milyon olarak tahmin edilmiştir²⁴.

Flam (2003)

Harry Flam'ın araştırmasında Almanya göç edilecek ülke olarak ele alınmış ve temel varsayım göç konusunda herhangi bir kısıtlamanın olmamasıdır. Bu çalışmanın parametresi iki ülke arasında gayri safi milli hasıla ve kişi başına düşen gelir miktarıdır. Bununla birlikte, ilk yıllarda yüksek büyüme oranı ve yüksek gelir farklılığı, takip eden yıllarda düşük büyüme oranı ve gelir farklılığında azalma öngörülmektedir. Sonuç olarak Flam, Almanya'da 2000 yılındaki Türk göçmeni sayısını 2,2 milyon olarak ele almış ve 2030 yılı için bu sayının 3,5 milyon olacağını hesaplamıştır. Avrupa'daki Türklerin %76'sı Almanya'da yaşadığına göre bütün Avrupa için tahmin edilen göç rakamı 1,75 milyondur²⁵. Zamanla iki ülke arasındaki gelir farkı azalacağı için, göç miktarının da azalacak olması muhtemeldir.

²² Rudiger Dornbusch, "Comment on Barry Eichengreen, "Thinking about Migration", in Siebert, H., Migration: A Challenge for Europe, **Kiel Week Conference 1993, Tübingen**, 1994, s. 24.

²³ Margit Kraus ve Robert Schwager, "EU Enlargement and Immigration", **Journal of Common Market Studies**, Vol. 42 No. 2, 2003, s. 166.

²⁴ Lejour et al, op.cit., s. 35, 38.

²⁵ Harry Flam, "Turkey and the EU: Politics and Economics of Accession", **CESIFO Working Paper**, No. 893, 2003, s. 17.

Erzan, Kuzubaş, Yıldız (2004)

Araştırmacılar, 2004-2030 yılları arasında, Türkiye'nin üyeliği ve işgücü hareketlerinin serbestleştirilmesi bağlamında, AB'nin geçmişte yaşadığı genişleme deneyimlerine ve Türkiye'nin kendi göç deneyimine dayanılarak bir çalışma yapmışlardır.

Avrupa Birliği'ne üye olmuş ülkelerin üyelik sonrası göç deneyimleri uyumlu ve az uyumlu serbest dolaşım senaryolarına göre, Türkiye örneği değerlendirildiğinde 2030 yılına kadar tahmin edilen toplam göç 1,1 ila 1,9 milyon arasında değişmektedir²⁶. Aynı şekilde, AB'nin Güney Akdeniz genişlemesindeki deneyimi Türkiye örneğine yansıtıldığında uyumlu ve az uyumlu serbest dolaşım senaryolarına göre Türkiye'nin vereceği göç miktarı 1 ila 2 milyon arasındadır²⁷.

Türkiye'nin kendi göç deneyimi üyelik, hızlı büyüme ve serbest dolaşım ile birlikte ele alındığında ise toplam göç miktarı 1 ila 2,1 milyon arasında tahmin edilmektedir. Üyelik sürecinin askıya alınması durumunda hızlı büyüme oranlarını sürdüremeyecek olan Türkiye'nin tüm kısıtlamalara rağmen 2,7 milyon göç vereceği hesaplanmıştır²⁸. Sonuç olarak, üyelik sürecinin askıya alınması öncelikle Türkiye'de ekonomik büyüme, siyasi istikrar ve istihdam oranlarını olumsuz yönde etkileyecek ve bugünkü kısıtlamalara ve vize koşullarına rağmen göç etmek isteyenler bir şekilde (evlenme, aile birliği, kaçak göç vs.) Avrupa Birliği ülkelerine gideceklerdir.

Türkiye'nin Yaşlanma Haritası

Bu çalışmanın temel sorusuna cevap verebilmek için, Türkiye'nin yaşlanma haritasını iyi değerlendirmek gerekmektedir. Kuşkusuz, Avrupa Birliği üye devletleri ve Birliğe aday ülkeler arasında Türkiye büyük ve genç nüfusuyla göze çarpmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye %1,6 nüfus artış oranıyla 71 milyon nüfusa sahiptir. Her ne kadar ortalama ömür süresi AB standartlarının altındaysa da, ortalama doğurganlık oranı fazlasıyla yüksektir (2000-2005 dönemi için %2,23). 2025 yılı temel alınarak yapılan projeksiyonlara göre, Türkiye'deki doğurganlık oranı da azalacak, ancak her durumda AB üyelerindeki oranların üzerinde olacaktır.

Türkiye nüfusunun dikkat çeken özelliği, genç nüfusun büyüklüğüdür. Örnek olarak, nüfusun %64,6'sı 15-64 yaş grubunda yer almaktadır. Aynı şekilde, 0-14 yaş grubu toplam nüfusun %30'una tekabül etmektedir. Dolayısıyla, Birliğe üye ve aday ülkelerin demografik istatistikleri göz önüne alındığında Türkiye'nin avantajlı durumu açıktır.

Türkiye'den Kimler Göç Edecek? Neden?

Türkiye'den yaşanacak olası göçün boyutunu anlamak için nicel tespitlerin yanında kimlerin, hangi nedenlerle göç edeceğinin ele alınması da gerekmektedir. Bu

²⁶ Refik Erzan et al, "Growth and Immigration Scenarios for Turkey and the EU", **CEPS EU-Turkey Working Papers**, No. 13, 2004, s. 6.

²⁷ Erzan et al, *Ibid.*, s. 10.

²⁸ Erzan et al, *Ibid.*, 2004, s. 1.

kısımda göç olgusunun nitel boyutları Krieger ve Anderson²⁹ tarafından 2004 yılında hazırlanan çalışma temelinde irdelenecektir.

2004 yılında Türkiye ve AB'ye katılım sürecinde olan ülkeler arasındaki genel göç etme eğilimleri analiz edildiğinde Türkiye'deki oran fazlasıyla yüksektir (%5). Göç etme eğilimini belirleyen temel unsurlar, işsizlik, kişisel nedenler, kötü çalışma ve yaşama koşullarıdır. Türkiye için en önemli göç nedeni parasal sorunlar (34,9) ve işsizliktir (%41,2). Türkiye'de 15-24 yaş grubundakilerin %39,8'i ve bekarların %45'i göç etmek istemektedirler. Ayrıca, lise öğrencilerinin 15,1'i, hali hazırda çalışanların ise %11,6'sı göç etmeye yatkındır. AB'deki daha iyi çalışma ve yaşama koşulları ile daha yüksek gelir imkanı genç ve eğitilmiş nüfus için önemli bir göç etme motivasyonu sağlamaktadır.

Türkiye'nin Üyeliği Avrupa Birliği'nin Yaşlanma Sorununa Çözüm Olabilir mi?

Bu çalışmada, Türkiye örneğinin temel alınmasının en önemli sebebi, Avrupa Birliği üye ülkelerinin nüfusu azalırken, Türkiye nüfusunun artmaya devam etmesidir. Daha önceden görüldüğü üzere, AB'ye aday ülkeler arasında göç eğiliminin en yüksek olduğu ülke %6,2 ile Türkiye'dir. Lise öğrencisi olan genç nüfusun ve halihazırda çalışan nüfusun göç etme eğilim göz önüne alındığında ve Türkiye'nin 2015'te üye olmasıyla işgücünün serbest dolaşımının başlayacağı veri olarak kabul edildiğinde, AB için Türk göçü olumlu etki yapabilecektir. Öte yandan, yakın zamanda AB'de kalifiye eleman sayısı düşmeye başlayacağından, Türkiye'den bu özelliklere sahip bireylerin göç eğiliminin yüksek olması da AB için olumlu bir gelişmedir. Türkiye'nin üyeliği çerçevesinde yaşanacak muhtemel göç hareketlerinin değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmaların ortak sonucu, Türkiye'den en fazla 2,7 milyon kişinin göç edeceğidir. Dolayısıyla, hem göçmen sayısının çok fazla olmaması hem de göç edenlerin zaman içinde yaşlanmasının kaçınılmaz oluşu, göç hareketlerinin AB'nin yaşlanma sorununa bir çözüm getiremeyeceğini açıklamaktadır. Ancak, Birlik Türkiye'den göç edeceklerin özelliklerini dikkate alarak seçici bir göç politikası izlerse bazı sektörlerdeki işgücü ihtiyacını azaltabilecektir. Bu noktada da, Türkiye'nin AB'ye katkısı yaşlanma sorununu fazlasıyla hissedeceği 2050 yılına kadar geçerli olacaktır.

---

²⁹ Hubert Krieger et al, "Quality of Life in Europe-Migration Trends in an Enlarged Europe", **European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions**, Luxembourg, 2004.

